

**ОСОБЛИВОСТІ СУДОВИХ ПРЕЦЕДЕНТІВ МІЖНАРОДНИХ СУДІВ
ЯК ДЖЕРЕЛА ТРУДОВОГО ПРАВА**

**PECULIARITIES OF JUDICIAL CASES OF INTERNATIONAL
COURTS AS SOURCES OF LABOR LAW**

Актуальність статті полягає в тому, що дослідження особливостей судових прецедентів міжнародних судів визначатиме його відмінності, як серед джерел міжнародного права, так й серед джерел трудового права. З'ясування сутності судового прецеденту міжнародного права ілюструватиме його роль та місце у захисті трудових прав й регулювання трудових відносин, як невід'ємного або ж допоміжного елемента. Зі свого боку, аналіз особливостей судових прецедентів міжнародних судів висвітлюватиме специфіку його дії в національній правовій системі, надаватиме характеристику суб'єктів, яким дозволено створювати судові прецеденти згідно з національними вимогами. У статті проаналізовано особливості судових прецедентів міжнародних судів як джерела трудового права. Виділено авторський перелік таких особливостей. Деталізовано зміст кожної із них. Наголошено, що загальна ознака судового прецеденту міжнародного суду, як джерела трудового права щодо формування спеціальними міжнародними судовими органами розкривається через діяльність судів міжнародного чи європейського рівня, які в ході своєї діяльності створюють судові прецеденти, які залежно від правового регулювання прямо чи опосередковано визначають основи національного трудового законодавства. Визначено, що змістом загальної особливості щодо спеціального порядку виконання судових прецедентів міжнародних судів, як джерела права є законодавче встановлення порядку дії органів державної влади у випадку постановленням міжнародним судом рішення у справі про порушення трудових прав, стороною якого є Україна. Слід наголосити на потребі деталізації порядку виконання судових прецедентів для кожного із міжнародних судів, компетенція яких визнана Україною та удосконалення процедури матеріальної компенсації завданої шкоди працівнику. Зроблено висновок, що змістом спеціальної особливості судових прецедентів міжнародного суду щодо визначення місця трудових прав в системі міжнародного та взаємодії з процесуальним законодавством, як джерела трудового права є забезпечення науково-теоретичного та практичного розуміння значення й важливості правомірного та належного виконання покладених обов'язків вповноваженими особами (правового регулювання судової та виконавчої діяльності) для втілення, захисту та забезпечення трудових прав.

Ключові слова: *судові прецеденти, міжнародні суди, джерело права, трудове право, трудове законодавство.*

The relevance of the article is that the study of the peculiarities of judicial precedents of international courts will determine its differences, both among the sources of international law and among the sources of labor law. Clarifying the essence of the judicial precedent of international law will illustrate its role and place in the protection of labor rights and the regulation of labor relations as an integral or ancillary element. For its part, the analysis of the peculiarities of judicial precedents of international courts will highlight the specifics of its operation in the national legal system, will provide a description of the subjects who are allowed to create judicial precedents in accordance with national requirements. In the article the features of judicial precedents of international courts as

a source of labor law are analyzed. The author's list of such features is highlighted. The content of each of them is detailed. It is emphasized that the general feature of the judicial precedent of the international court as a source of labor law for the formation of special international judicial bodies is revealed through the activities of courts of international or European level, which in the course of their activities create judicial precedents legislation. It is determined that the content of the general feature of the special procedure for enforcement of judicial precedents of international courts as a source of law is the legislative establishment of the procedure of public authorities in case of an international court decision in a case of violation of labor rights to which Ukraine is a party. It should be emphasized the need to detail the procedure for enforcing court precedents for each of the international courts whose jurisdiction is recognized by Ukraine and to improve the procedure for material compensation for damage to the employee. It is concluded that the content of the special feature of judicial precedents of the international court to determine the place of labor rights in the system of international law and interaction with procedural law as a source of labor law is to provide scientific, theoretical and practical understanding of the meaning and importance of lawful and proper performance of duties (legal regulation of judicial and executive activities) for the implementation, protection and enforcement of labor rights.

Key words: *judicial precedents, international courts, source of law, labor law, labor legislation.*

Вступ. Дослідження особливостей судових прецедентів міжнародних судів визначитиме його відмінності, як серед джерел міжнародного права, так й серед джерел трудового права. З'ясування сутності судового прецеденту міжнародного права ілюструватиме його роль та місце у захисті трудових прав й регулювання трудових відносин, як невід'ємного або ж допоміжного елементу. Зі свого боку, аналіз особливостей судових прецедентів міжнародних судів висвітлюватиме специфіку його дії в національній правовій системі, надаватиме характеристику суб'єктів, яким дозволено створювати судові прецеденти згідно з національними вимогами.

Стан дослідження. Слід зауважити, що питання судових прецедентів міжнародних судів, а особливо, як джерела трудового права є малодослідженим. Однак, значний внесок в наукове опрацювання даного питання було зроблено такими вченими як: А. І. Андрейків, І. С. Бойко, М. В. Буроменський, О. В. Буткевич, М. Я. Вісьтак, О. С. Волохов, Е. М. Грамацький, О. М. Дашковська, В. П. Кононенко, Л. М. Ніколенко, М. С. Поліщук, О. М. Рим, Н. Д. Слотвінська, Ю. В. Чижмарь.

Виклад основного матеріалу. Слід констатувати, що особливості судового прецеденту міжнародного суду відображають, як його зв'язок із правовою категорією судового прецеденту, так й специфіку міжнародних судових органів. Саме тому, серед його загальних особливостей, як джерела права слід виділити:

1. Формування судового прецеденту здійснюється спеціальними міжнародними організаціями, які здійснюють захист трудових прав;

2. Дія судового прецеденту міжнародного суду на території України повинна бути визначальною законодавчо;

3. Судові прецеденти міжнародного суду мають спеціальний порядок виконання на території України.

Разом з тим, спрямованість на захист трудових прав та регулювання трудових відносин дозволяє виділити такі спеціальні особливості судового прецеденту міжнародного суду:

1. Судові прецеденти міжнародного суду забезпечують еволюцію розуміння міжнародних норм трудового права;

2. Дія судового прецеденту міжнародного суду є обов'язковою для національних судів;

3. Судові прецеденти міжнародного суду визначають місце трудових прав в системі міжнародного права та їх взаємодії з процесуальним правом.

Загальною особливістю судового прецеденту, як джерела трудового права слід вважати спеціальний порядок виконання на території України. Для рішень суду ЄС або ж повідомлень Комісії з соціальних, економічних та культурних прав спеціального порядку не передбачено. Відповідно, їх виконання матиме адміністративний характер щодо спілкування із органами державної влади й можливого наступного внесення змін до національного трудового законодавства, що,

однак не є обов'язком держави. Водночас, існує спеціальний Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [1]. Аналізуючи його норми, можливо дійти висновку, що працівник порушення трудових прав якого було визнано Європейським судом з прав людини має право на звернення до Державної виконавчої служби, яке ініціює виконавче провадження на основі рішення ЄСПЛ. Таким чином, рішення ЄСПЛ безпосередньо впливають на трудові відносини, їх зміст, створення або ж припинення.

Разом з тим, О. В. Буткевич досліджуючи процес виконання рішень ЄСПЛ звертає увагу на існування проблему фактичного ігнорування державою свого обов'язку виконати рішення ЄСПЛ. Така ситуація змусила ЄСПЛ передати більше, ніж 12 000 заяв проти України до спеціального Комітету Міністрів Ради Європи, адже всі такі звернення породжені проблемою неналежного функціонування судової системи й регулювання виконавчого провадження. Вони були встановлені ще в зразковому рішенні «Іванов проти України» [2, с. 21]. Виконання рішення ЄСПЛ може передбачати виплату відшкодування чи відновлення попереднього стану. Однак, коштів зі спеціальної частини державного бюджету, який створюється для виконання рішень ЄСПЛ може бути недостатньо для здійснення виплат усім особам, що розпочали виконавче провадження. Крім того, оскільки дана частина державного бюджету не є забезпеченою, то її розмір протягом року може зменшуватися з метою перерозподілу коштів.

Тож, можливо дійти висновку, що змістом загальної особливості щодо спеціального порядку виконання судових прецедентів міжнародних судів, як джерела права є законодавче встановлення порядку дії органів державної влади у випадку постановленням міжнародним судом рішення у справі про порушення трудових прав, стороною якого є Україна. Слід наголосити на потребі деталізації порядку виконання судових прецедентів для кожного із міжнародних судів, компетенція яких визнана Україною та удосконалення процедури матеріальної компенсації завданої шкоди працівнику.

До загальних особливостей судового прецеденту міжнародного суду, як джерела трудового права слід віднести його прийняття спеціальними міжнародними судовими органами, що проводять захист трудових прав. До таких міжнародних судових органів, найперше, слід віднести Міжнародний суд ООН. Прикладом судового прецеденту прийнятого таким судом слід вважати справу *Prosecutor v. Kunarac* [3]. Міжнародний суд ООН розглядав випадок поневолення двох неповнолітніх дівчат, які утримувалися в проти їх волі та були примушені до виконання домашніх обов'язків й сексуальних вимог протягом двох місяців. Вирішуючи дану справу Міжнародний суд ООН визначив, що розуміння примусової, обов'язкової праці, рабства в цілях захисту прав людини може тлумачитися більш широко, ніж це прийнято традиційно в міжнародному праві. Судові прецеденти Міжнародного суду ООН націлені на захист трудових прав, якщо їх порушення можливо вважати кримінальним правопорушенням. Такі судові прецеденти розширюються класичне розуміння примусової праці чи рабства, які були встановлені на момент створення ООН та укладання основних міжнародних угод в трудовій сфері. Судові прецеденти Міжнародного суду ООН переважно використовуються даним судом для обґрунтування наступних рішень. Проте, факт створення нового судового прецеденту Міжнародним судом ООН або ж навпаки його порушення свідчатиме про зміну тенденцій у міжнародному трудовому праві через вчинення нових видів правопорушень чи розширення відносин, на які поширюються норми трудового права.

Повноваженнями щодо створення судових прецедентів володіє суд Європейського Союзу. Адам Лазовські зауважує, що «практику суду ЄС є обов'язковою для держав ЄС та основоположною для третіх країн, які ставлять перед собою задачу наближення законодавства. Судові рішення судом ЄС приймаються в більшості випадків на основі попередніх прецедентів та визначають питання порушення державами-членами ЄС відповідного законодавства або ж надаються в преюдиціальному порядку тлумачення національного законодавства» [4]. Як джерело трудового права слід розглядати саме преюдиціальні рішення суду ЄС, оскільки у них здійснюється тлумачення національного законодавства та законодавства. Саме суд ЄС розглядає питання відповідності законодавству ЄС трудового законодавства інших держав, що здійснюється на звернення національного суду конкретної держави. Це дозволяє попереджати випадки поставлення несправедливого судового рішення й надалі акти трудового законодавства, якщо не відповідають законодавству ЄС втрачають чинність. Для джерел національного трудового права, судові прецеденти суду ЄС мають стати основою для вдосконалення трудового законодавства, що особливо стосується формування стратегій розвитку, законопроектів Трудового кодексу та пришвидшення процесу євроінтеграції.

Рішення Європейського суду з прав людини, також, слід розглядати, як судові прецеденти, що є джерелом трудового права. Під час формування проекту зміцнення адміністрації праці з метою покращення умов праці і подолання незадекларованої праці вчені ЄС та МОП помічають схильність до розширеного тлумачення норм Європейської конвенції про захист прав задля захисту прав та інтересів особи. Тобто, рішення ЄСПЛ, як форма прецедентного права створює нові загальнообов'язкові норми права [5, с. 151]. Рішення ЄСПЛ, як судовий прецедент впливають на прийняття рішень національними судами та визначають напрями вдосконалення трудового законодавства в аспектах надання більшого соціального захисту працівникам та забезпечення права на справедливий суд. Для трудового права розширення змісту норм Конвенції Європейським судом з прав людини є особливо важливим, адже дозволяє збільшити коло питань з яких можливо звертатися за захистом трудових прав.

Слід констатувати, що загальна ознака судового прецеденту міжнародного суду, як джерела трудового права щодо формування спеціальними міжнародними судовими органами розкривається через діяльність судів міжнародного чи європейського рівня, які в ході своєї діяльності створюють судові прецеденти, які залежно від правового регулювання прямо чи опосередковано визначають основи національного трудового законодавства.

До загальних особливостей варто віднести законодавче визначення дії судового прецеденту міжнародного суду на території України. Так, для того, щоб судові прецеденти судів можливо було використовувати, як джерело права необхідним є попередня ратифікація Верховною Радою України міжнародних угод, які визначають існування міжнародних судів. До таких угод можливо віднести: Статут ООН [6], Міжнародний пакт про соціальні, економічні та культурні права [7], Європейська конвенція про захист прав людини [8]. Підписання таких міжнародних угод означає можливість притягнення України до юридичної відповідальності за порушення певних трудових прав. Водночас, дія судового прецеденту міжнародного суду, як джерела трудового права повинна бути встановлено окремо. Це пояснюється можливістю застосування судових прецедентів міжнародного суду для регулювання трудових відносин поза межами конкретної судової справи.

На сьогодні, як джерело права, по що було зазначено попередньо, визнаються лише рішення Європейського суду з прав людини. З даного питання Л. П. Гаращенко зауважує, що «захист трудових прав в Україні має подвійний характер, як на рівні Конституції, так й на рівні Конвенції. Враховуючи характер рішень та зауважень ЄСПЛ, розуміння їх як джерела права повинно стосуватися не лише конкретної справи, а направлення пропозицій щодо заходів, які має здійснити Україна для усунення наступних правопорушень» [9, с. 80]. Тобто, застосування судового прецеденту міжнародного суду має бути значно розширене щодо обов'язку зміни законодавства згідно з зауваженнями міжнародного суду. Це має стосуватися не лише Європейського суду з прав людини, але й суду ЄС, який у своїй преюдиціальній практиці визначає найбільш актуальне тлумачення трудового права.

Можливо підсумувати, що зміст загальної особливості щодо законодавчого визначення дії судового прецеденту міжнародного суду, як джерела трудового права розкривається через потребу в встановленні місця усіх судових прецедентів міжнародного суду в діяльності національних судів та регулювання трудових відносин. Це включає можливість застосування судових прецедентів міжнародного суду, як норми прямої дії та дотримання їх під час законопроектної роботи з трудовим законодавством, що особливо стосується рішень суду ЄС.

Спеціальною особливістю судового прецеденту міжнародного суду, як джерела трудового права є забезпечення еволюції розуміння норм трудового права. Аналізуючи практику суду ЄС вчені ЄС та МОП під час формування проекту зміцнення адміністрації праці з метою покращення умов праці і подолання незадекларованої праці, вказують на удосконалення ним розуміння обов'язку роботодавця забезпечувати безпеку умов праці, яке полягає у «застосуванні компетентного персоналу й лише у разі відсутності такого звертатися до сторонніх служб. Роботодавець повинен надавати пріоритет внутрішньому кадровому забезпеченню, перед зовнішнім в питаннях безпеки та гігієни праці» [5, с. 24]. Тобто, завдяки тлумаченням права на безпечні умови праці й кореспондуючого його обов'язку роботодавця суд ЄС розширив розуміння забезпечення безпеки праці та поєднав його із правом на суміщення посад. Важливо, що таке тлумачення здійснено з метою його пристосування до сучасних реалій трудових відносин та охопити правовим регулюванням все більшу кількість відносин. При цьому, забезпечується й розвиток самого розуміння норм трудового права суб'єктами втілення. Це пояснюється більш доступним та детальним роз'ясненням змісту. Особливо важливим це є для діяльності суддів, адже посилання в національних судових рішеннях на судові прецеденти міжнародних судів, а

особливо Європейського суду з прав людини дозволяє забезпечує й еволюцію в розумінні національних процесуальних та трудових норм законодавства, наприклад, щодо права на справедливий суд чи поновлення на місці роботи.

Можливо резюмувати, що така спеціальна особливість судового прецеденту міжнародного суду в контексті джерела трудового права, як забезпечення еволюції розуміння норм трудового права полягає у формуванні та розширенні тлумачення обсягу трудових прав й обов'язків з метою покращення способів їх втілення в сучасних трудових відносинах.

Ще однією спеціальною особливістю судового прецеденту міжнародного суду, як джерела трудового права є його обов'язковість для національних судів. Так, ст. 10 Цивільного процесуального кодексу України «суд під час розгляду справи розглядає згідно з Конституцією України, Законами України та міжнародними договорами. Суд використовує під час розгляду справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року та практику Європейського суду з прав людини, як джерело права» [10]. Тобто, застосування рішень ЄСПЛ, як судового прецеденту є обов'язковим для судів під час розгляду трудових спорів. Однак, не визначенням залишається питання використання судових прецедентів, які встановлюються щодо інших держав. Така потреба може пояснюватися виникненням аналогічного за сутністю трудового спору. Також, проблемним аспектом є місце судового прецеденту міжнародного суду в системі джерел трудового права, адже від цього залежить пріоритетність використання над законом чи підзаконними актами. Наведена норма не уточнює ієрархічну силу судових прецедентів в порівнянні з законами чи рішеннями Конституційного Суду України, практикою Верховного Суду. Така ситуація збільшує можливості для невірного тлумачення процесуального законодавства в ході проведення судочинства в трудових справах.

Тож, спеціальна ознака судового прецеденту міжнародного суду, як джерела трудового права щодо обов'язковості для практики національних судів полягає у встановленні права й обов'язку застосування рішень Європейського суду з прав людини у прийнятих судових рішеннях щодо трудових спорів.

Останньою особливістю судового прецеденту в міжнародному праві, як джерела трудового права є те, що він визначає місце трудових прав в системі міжнародних та їх взаємодію із правами інших галузей. Якщо національне трудове законодавство містить чіткий перелік заборон та обов'язків для суб'єктів трудових відносин, порушення яких може призвести до застосування юридичної відповідальності Європейська конвенція з прав людини [8] містить лише заборону примусової праці, що в сучасних умовах не може охопити усі випадки порушення трудових прав. Відповідно, потреба у захисті інших трудових прав Європейським судом з прав людини призвела до розширеного тлумачення норм Конвенції. Як наслідок такої діяльності, судові прецеденти міжнародного права демонструють ефективну взаємодію між нормами матеріального та процесуального права й їх зміст в контексті трудових відносин. Так, у своєму рішенні по справі «Петриченко проти України» Європейський суд з прав людини зазначає, що «аналогічні скарги були розглянуті в справах «Проніна проти України», «Богатова проти України». Однак, як і в наведених справах судою не було проведено навіть спроби аналізу вимоги заявника, незважаючи на посилання на неї у кожній з інстанцій. Оскільки суд ігнорує доводи заявника, коли вони є конкретними, доречними та важливими, національні суди порушують зобов'язання щодо справедливого та публічного розгляду справи (п. 1 ст. 6)» [11]. Сутністю наведених справ було ігнорування судом доводів щодо невідповідності пенсійного забезпечення вимогам Конституції України до такого. Відповідно, право на пенсійне забезпечення захищалося за допомогою виявлення правопорушень у діяльності суду щодо справедливого та публічного розгляду судової справи. Разом з тим, наявність такої значної кількості судових рішень щодо ігнорування судами ст. 6 Конвенції свідчить про проблеми із поширенням судових прецедентів міжнародного суду безпосередньо на судову діяльність та використання наданого тлумачення, як основи для захисту трудових прав.

Ще одним прикладом поєднання процесуальних та матеріальних норм завдяки судовому прецеденту є рішення у справі *Polyakh and others v. Ukraine*, де Європейський суд з прав людини визначає, що «природа трудового спору вимагає швидкого вирішення його суді, оскільки особа в результаті її звільнення втрачає засоби забезпечення свого існування. При цьому, здійснюється й посилання на прецедент у справі *Frydender v. France* [12]. Вимога швидкого вирішення трудового спору відповідає національному процесуальному законодавству, що передбачає вирішення таких спорів у скороченому порядку. Разом з тим, застосування у рішенні Європейського суду з прав людини, яке стосується України судового прецеденту щодо іншої країни надалі дозволяє встановлювати місце трудового права у системі міжнародних прав. У свою чергу, це сприяє по-

ширентно свободи переміщення працівників, про яку було наголошено судом ЄС. Аналіз наведених рішень Європейського суду з прав людини свідчать про недоцільність використання судового прецеденту міжнародного суду відокремлено від інших. Тому, під час використання національними судами їх таких прецедентів слід розглядати їх комплексно, а отже захист трудових прав має бути, як справедливим та публічним, так й швидким. Дана особливість впливає й на зміст самих судових прецедентів міжнародного суду, адже за допомогою типізації звернень вдається зменшити час розгляду кожного із них та забезпечити більш швидке відновлення трудових прав та виплату компенсацій.

Слід підсумувати, що змістом спеціальної особливості судових прецедентів міжнародного суду щодо визначення місця трудових прав в системі міжнародного та взаємодії з процесуальним законодавством, як джерела трудового права є забезпечення науково-теоретичного та практичного розуміння значення й важливості правомірного та належного виконання покладених обов'язків вповноваженими особами (правового регулювання судової та виконавчої діяльності) для втілення, захисту та забезпечення трудових прав.

Список використаних джерел:

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. С. 1114.
2. Буткевич О. В. Застосування практики та виконання Україною рішень Європейського Суду з прав людини. *Лабораторія законодавчих ініціатив*. URL: <https://cutt.ly/1hV1bOs> (Дата звернення: 21.03.2020).
3. Prosecutor v. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac and Zoran Vukovic Case No.: IT-96-23-T&. 22 February 2001 URL: <https://cutt.ly/9hB9QEs> (Дата звернення: 21.03.2020).
4. Огляд прецедентного права Суду Європейського Союзу у сферах, що регулюються Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. URL: <https://cutt.ly/bhB9DM9> (дата звернення: 21.03.2020)
5. Міжнародна організація праці, Європейський Союз. Директиви ЄС та реформування законодавства України з БГП і трудових відносин: Біла книга. URL: <https://cutt.ly/0hB9K5E> (дата звернення: 21.03.2020).
6. Статут ООН: Міжнародний документ від 26.06.1945. URL: <https://bitly.su/vdex> (дата звернення: 21.03.2020).
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Міжнародний Пакт від 16.12.1966. URL: <https://cutt.ly/WwoqS3> (дата звернення: 01.03.2020).
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 270.
9. Гаращенко Л. П. Практика Європейського суду з прав людини щодо захисту трудових прав. *Судова апеляція*. 2015. № 2 (39). С. 79-86.
10. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. №40. С. 1530
11. Справа «Петриченко проти України» (Заява № 2586/07): Рішення Європейського суду з прав людини від 12.07.2016. *Офіційний вісник України*, 2017. № 31 ст. 145
12. CASE OF POLYAKH AND OTHERS v. UKRAINE (Applications nos. 58812/15). *The European Court of Human Rights (Fifth Section)*. URL: <https://cutt.ly/1hB8raP> (дата звернення: 21.03.2020).